

**Rozhovor s gen. mjr. prof. Ing. Vojtěchem Menclem, DrSc.
ve Praze 18. února 2004**

Karel Sieber (KS): Začal bych, jestli budete souhlasit ... teď nevím, jestli vám mám říkat „pane profesore“ nebo „pane generále“.

gen. mjr. prof. Ing. Vojtěch Mencl, DrSc. (VM): Radši „pane profesore“, poněvadž s tím generálem jsem toho moc nenachodil.

KS: Začal bych s osobními údaji. Víím z rozhovoru, který jsem četl na jedné internetové stránce, že jste se během druhé světové války účastnil odboje. Mohl byste o tom něco málo říct? O tom, jak to ovlivnilo – jestli to ovlivnilo – váš vstup do armády.

VM: Tak já jsem ... můj vstup do odboje je zhruba asi tak kolem roku 1942. To jsem maturoval v té době a zapojil jsem se do takové organizace, která souvisela s časopisem „Svět proti Hitlerovi“. To byla napůl komunistická, napůl sionistická skupina, která vlastně přežila velké zatýkání po heydrichiádě – ale ne úplně – z níž zbyly vlastně jen jakési trosky. A tam se vytvořila taková skupina vedoucí kolem Miloše Hájka, s tím já jsem se znal už z osmatřicátého roku z Podkarpatské Rusi, kde jsme byli na společném studentském zájezdu, v takové kolonii. No a můj úkol první bylo vlastně to, co ta skupina měla v té době jako hlavní úkol, to znamená obstarávat falešné dokumenty pro Židy, kteří utíkali. Když se rozhodli jít do normálního života s těmi falešnými dokumenty. Takže mezi Jičínem, Libání a Prahou jsem vozil ty potřebné blankety a doručoval na adresy, které jsem vždycky zase musel zapomenout. Pak se z toho vyvinula taková skupina, která si říkala „Přehledy“, a tam se vlastně opět ty dva prvky – sionistický a komunistický – daly dohromady. Pak jsme narazili na jednu naši organizaci, na Barrandově jsme narazili na „Předvoj“ Karla Hiršla a v podstatě poté, když tato naše skupina byla ... jedna z těch našich umělých legalit, Jakub Berger, když praskla, když ho odhalili – oni ho v podstatě zatkli jako odbojového pracovníka, ale pak přišli na to, že má falešné dokumenty, a pak už ta lavina těch úspěchů je dovedla až k Miloši Hájkovi, který byl zatčen. A my jsme – ten zbytek, co se zachránil – potom fúzovali s „Předvojem“, až do pětačtyřicátého roku. Na Barrandově jsme měli velmi silnou organizaci, která se zapojila do příprav České

národní rady na obranu Prahy. Tam vlastně jsme měli takový vojenský výcvik, který potom vedl k tomu, že skutečně při povstání jsme tam dali dohromady vojenskou jednotku, která sice ... která neuhájila celý ten barrandovský hřbet, s dosti velkými ztrátami, ale přece jenom tu frontu, ty divize udržela. No a to byl můj první kontakt s armádou.

Pak jsem studoval na Vysoké škole politické a sociální, tu jsem končil v roce 1949. A protože jsem se zajímal o dějiny ekonomie, tak jsem současně byl asistentem, vlastně takovým studentským pomocníkem, na katedře dějin národohospodářských teorií, to bylo na Vysoké škole ekonomické. A pak jsem v roce 1950 narukoval normálně do armády. Nejdřív – protože jsem byl ženatý – jsem měl naději na tu krátkou prezenční službu, ale pak byla zrušena, takže jsem dostal dva roky, 1951, 1952. Pak mě jako odbojového pracovníka a člena KSČ převeleli do školy ve Velvětech. Škola pro politické pracovníky. A odtamtud mě dali do Roudnice. Když jsem to absolvoval jako podporučík, tak jsem se dostal do Roudnice – tam bylo učiliště Hakenovo, Vojenské politické učiliště Josefa Hakena. A tam mě orientovali – já jsem byl původně ekonom, ale tu katedru ekonomie tam měli obsazenou – tak mi řekli, že budu vyučovat československé dějiny a dějiny KSČ. Tak na to jsem se přeorientoval. A pak, když se v padesátém roce tvořila Vojenská politická akademie, tak jsem žádal, aby mě do té akademie jaksí převeleli, což se podařilo. A tam jsem pracoval taky na katedře československých dějin a dějin KSČ, nejdřív jako odborný asistent, potom jako vedoucí katedry. Bylo to až do roku 1968.

V padesátém šestém roce po XX. sjezdu ta naše skupina hlasovala pro mimořádný sjezd, za což jsme všichni dostali politické důtky, někdo musel jít na praxi, například Jenda Filipec nebo Matějka, to byli taky pracovníci té fakulty, tak ti šli na půl roku do nějakého závodu. Mě to z nějakého důvodu odpustili, protože jsem měl ten odboj, to se zas tak nedalo přímo prosadit kádrově. Takže jsem měl zaražený postup, důtku s výstrahou a všechny ty tresty, které s tím souvisely, zákaz výjezdu v jakékoli delegaci a podobně. Ale já jsem zase měl víc klidu, tak jsem dodělal aspiranturu na Karlově univerzitě a pak udělal habilitaci. Někdy v únoru 1968 jsem udělal doktorskou práci, obhájil a dostal jsem profesuru.

Po tom lednovém, takovém částečném obratu mě zvolili do těch různých delegací, které chodili za předsedy a za ministry a podobně. U Dzúra jsem měl dosti značný ohlas a často jsem mu dával taková stanoviska, my jsme tam na Vojenské politické akademii měli takové výzkumné středisko sociologické, které provádělo identifikaci těch různých proudů a sociálních vztahů mezi armádou a obyvatelstvem, stratifikace uvnitř armády, kvalifikační vývoj ... prostě jsme se snažili udělat statusy pro všechny kategorie armády a taky naznačit potenciál, pravděpodobný vývoj vojenského školství. Tak to Dzúra docela zaujalo, takže když potom bylo někdy v květnu nebo v červnu odvolání našeho velitele – to byl generálporučík Machač, z toho udělal svého náměstka – tak mě jaksí ... instaloval do funkce rektora. Moje podmínka byla, že budu zvolen na vědecké radě. Na vědecké radě jsem byl tajným hlasováním zvolen, což vzbudilo velký ohlas v armádě, i odpor, že se to tak nemá dělat, jestli se to tak má dělat ... A od té doby, někdy od toho června do srpna, jsem byl jako náčelník akademie a rektor členem vojenské rady u ministra, tam byli všichni náčelníci akademií. Tam já jsem se dostal vlastně do kontaktu s tím armádním vrcholem, s tou sférou armádního mechanismu.

V té době jsme taky zpracovali memorandum, to byla vlastně taková reakce na ten program, který byl přijat na květnovém plénu, to znamená ...

KS: Akční program.

VM: ... akční program. My jsme se snažili využít – v té době už jsme měli ty doktrinální práce dost rozvinuté, pracovali jsme na tom nejmíň tři čtyři roky. Snažili jsme se dostat dohromady takovou evoluci té samotné myšlenky a struktury té vojenské doktríny. A pak jsme se dostali už i do kontaktu s Vitanovským a s tou výzkumnou částí generálního štábu, který zas to tam dost těžko prosazoval a byl velmi rád, když od nás mohl dostat vlastně možnost zpracovat řadu těch dílčích studií.

No a tam jsme došli k závěrům, že jakákoliv válka by znamenala totální zničení této republiky. Zejména raketojaderná válka. Že všechny teorie o tom, že by zvýšená jaderná pohotovost mohl vést k nějakému předběžnému úderu, který by zabránil ... že to je nesmysl, že to je neproveditelné. A tak jsme tam načrtli vlastně takový koncept vojenské doktríny, která by nesměřovala právě k takovéto válce a k válce vůbec, ale pokud možno k omezení raketových zásob a pokud možno i dostřelu těch jednotlivých raket potom. Specifickou politiku vůči jednotlivým sousedům a tak dále – to asi tam máte někde, ten koncept.

Pochopitelně to vzbudilo dost velký odpor, protože ... oni vnitřně s tím všichni souhlasili, protože ta samotná myšlenka, ta byla jasná i na generálním štábu a mockrát se to tam propočítávalo, co by nastalo při těch jednotlivých fázích nebo variantách zahájení války. A všechny vycházely z toho, že za situace, kdy by se setkaly dvě ty armády nebo dvě mocnosti, válčící bloky, tak v té chvíli jak by ta sovětská přesila v klasických zbraních zapůsobila v nějakém parametru, možná osmdesát, sto kilometrů průniku, tak v tu chvíli ta raketová válka, jaderná válka nutně musí začít a že se musí vést až do hloubky toho druhého sledu, to znamená do celé hloubky Československa. Čili z technického důvodu to muselo být všechno zničeno a to dost razantním úderem, na který Američani měli, protože těch zbraní středního doletu měli dostatek a měli různé ... to jsme taky věděli od Vitanovského, ty jednotlivé kategorie těch bomb, které umožňovaly velmi diferencované, ale současně systematické ničení terénu. Tak to jsme předložili Džúrovi a předložili jsme to všem těm potřebným orgánům – Štrougalovi jsme to myslím taky poslali, Černíkovi určitě jsme to poslali. Oni to přijali, všichni to přijali, kromě části politických pracovníků. Protože pro ně to bylo nepředstavitelné, že by měli hájit nějakou pozici směřující de facto k neutralitě, k neutralizaci celého toho prostoru. Oni měli na jedné straně – a to byla i záležitost velitelů – připravovat co nejintenzivnější bojovou připravenost a pohotovost a soustředit se zejména na PVOS, na protivzdušnou obranu státu. A z druhé strany říkali, že by to tak asi být nemělo, to byl samozřejmě argumentační rozpor. Tak to se ani nedivím, že se proti tomu postavili. Ale v duchu všichni říkali, že by to bylo opravdu vyřešené. Celá věc, pokud vím, praskla až při tom rozhovoru Prchlíka – to bylo někdy v červenci.

KS: Máte na mysli tu jeho tiskovou konferenci.

VM: Tu tiskovou konferenci, ano. Tam už se jaksi ukázalo, že po sovětské intervenci – myslím, že Grečko tehdy napsal dopis na ÚV a žádal vysvětlení, argumentoval ne tak přímo, ale myslím si, že chtěl prostě Prchlíka obvinít z prozrazení vojenského tajemství. Ale podstata byla v tom, že Prchlík tam kritizoval – to, co my jsme jenom naznačili, on tam řekl naplno – že to velení Varšavské smlouvy je v rukou Sovětů a že oni sami si můžou rozhodovat bez ohledu na důsledky, které to přinese zemím, které jsou v tom bojovém dotyku. Tak se začalo hledat, odkud to Prchlíka má, pak se zjistilo, že Prchlík měl vždycky dobrý vztah k té akademii, že memorandum četl ještě předtím, než jsme ho zveřejnili – což je pravda – a tak vlastně v té chvíli jsme se dostali do toho okruhu naprosté nedůvěry ze strany Sovětů, která pak vedla k rozpuštění té akademie. Byl jsem tehdy plukovníkem, pak mě degradovali a od té doby jsem tedy s armádou neměl nic společného. Snad jedině to, že jsem dostával vojenský důchod, za což se zaručil Džúr osobně ... nebyl nikdo jiný, kdo by to mohl rozhodnout, ale on to udělal, to měl ještě tehdy tolik odvahy.

KS: Tak to možná v jistém smyslu jste měl štěstí v neštěstí, když jste odcházel tak brzo. Možná že později ...

VM: ... později už by to nešlo. Já jsem byl jeden z prvních, který byl vyloučen, degradován.

KS: Vás myslím vylučovala ta komise ještě současně s Prchlíkem.

VM: S Prchlíkem a myslím, že současně všichni autoři Memoranda. V té či oné míře, někdo se zachránil. Řehák, který tedy věděl ... protože zpracovával ty varianty, které jsme připravovali do té vojenské části, ten potom unesl letadlo a utekl do zahraničí.

KS: To jsem nevěděl.

VM: Plukovník Vladimír Řehák, to byl voják, šéf katedry vojenského výcviku. My jsme u nás učili divizi, brigádu a divizi, a on vlastně velel, měl tu vojenskou sféru. Byl mým zástupcem,

jako prorektor. Ten potom se svými syny, už někdy v roce 1969, unesl letadlo do Bavorska a tam zůstal. Tam taky tu celou historii toho vývoje doktríny a konfliktů mezi Sověty a námi ... protože ta doktrína byla konfliktní už od počátku, vlastně od té doby, co Novotný odmítl tenkrát dát ta ... ta odpaliště raketových zbraní, jak ono se to jmenovalo, já už si nevzpomenu.

KS: V souvislosti s Novotným se zmiňuje – ono je obtížné to potvrdit – ale zmiňuje se jeho údajný odpor proti vybudování depotů jaderné munice. Měl jste na mysli tohle?

VM: Ano, ano. Madry v jedné studii popsal celou tu záležitost.

KS: Nicméně teď se ukázalo, že v roce 1965 ministr Lomský a ministr Grečko uzavřeli dohodu o budování těch depotů.

VM: Oni to potom udělali, ten kompromis, že tady byly ty depoty, ale nebyla vojska. Prostě to bylo připraveno, aby se to aktivizovalo v krátké době, ale Novotný nechtěl ta vojska v takové podobě, v jaké byla v Polsku, v Německu nebo v Maďarsku.

KS: Kde myslíte, že se u Novotného vzal ten odpor vůči Sovětům? To si mohl přece snadno spočítat, že mu to neprojde.

VM: No ... Novotný byl v takové zvláštní situaci, kdy na jedné straně cítil a do určité míry měl odpovědnost za procesy padesátých let, kdy on byl jmenován na celostátní konferenci v prosinci dvaapadesátého roku jako jeden z těch, který „výrazně přispěl“. To byla jedna jeho věc a na druhé straně už v této době – to se jedná o Chruščovovo období – tak si uvědomoval, že ty věci, které se staly, že se nedají smazat jen tak snadno, a že ta hegemonie a konkrétní rozhodování o každém funkcionáři – včetně jeho jako prvního tajemníka – v Moskvě, že je stále tady, a snažil se jí dát nějakou hranici. Věděl, že když tady ta vojska nebudou, tak přece jenom ten tlak bude menší. A protože on Chruščova podpořil a Chruščov podpořil jeho proti Zápotockému, tak to byl takový tribut, který on si tady vybral v té otázce. Oni na to naléhali, na vstup, na přítomnost budoucího druhého strategického sledu, zejména tedy sovětský generální štáb. Říkali, že není možné, aby při předpokládané ofenzivní operaci nastalo nějaké zpoždění. Tohle tedy nebylo hlavní válčiště, ale kdyby tady byla nějaká cezura delší, časová nebo prostorová, a ten druhý sled by nemohl přijít tam, kde bude zničen ten náš, naše armáda, tak by to znamenala vlastně dost značné strategické nebezpečí, ohrožení levého křídla toho hlavního útoku. Tak to byl důvod, proč oni to chtěli. Ale Novotný uhrál asi to, co ještě bylo možno uhrát u toho Chruščova.

KS: V případě Novotného – samozřejmě jsem si vědom všech jeho nedostatků a omezení – ale teď při studiu dokumentů si člověk uvědomí, že v jistém smyslu on – i když možná nechtěně – artikuloval cosi, co potom artikulovala i ta generace roku šedesát osm, tedy obhajobu jakýchsi – řečeno s velkou nadsázkou – „národních zájmů“. Byť tedy on tak činil samozřejmě ze zcela jiných důvodů. Možná trochu historicky doplácí na to, že byl s tou generací v zásadním rozporu.

VM: Jistě. No tak on ... jeho hlavní chyba byla v tom, že po roce 1956, kdy mohl v tom krátkém období vlastně otevřít všechny archívy a říct, jak to skutečně bylo, postavit se za takové stanovisko, které v té době Chruščovově ještě bylo možné – víte, tehdy přece vydal Chruščov ten manifest o „nových vztazích mezi zeměmi spřátelenými“ – kdyby se o tohle opřel ... Ale on se zalekl toho volání po mimořádném sjezdu a to šlo proti němu. Tam se žádalo sesazení vedení a vytvoření nového – to už se ho dotklo. V té chvíli on skrz tento taktický krok ztratil možnost důkladného očištění se a ekonomické reformy, která by mohla jít daleko dřív a důkladněji a ... To byl počátek jeho konce, on si neuvědomoval, že i ta ekonomika je v kritickém stavu. Že bez otevření trhu směrem na Západ a získání dostatečného množství investičních hodnot pro modernizaci průmyslu, vytvoření průmyslu pro spotřebitelskou společnost, že ta stabilita v Československu se neudrží.

KS: Překvapila mě jedna věc – vy a ještě další tři historici jste autory práce *Křižovatky 20. století*, kterou jste myslím napsali ještě v disentu ...

VM: Jo, to jsme psali ještě ilegálně.

KS: Bezespору v řadě ohledů je už dneska vývojem historického bádání překonaná – což neříkám, abych vás urazil, vy to možná sám uznáte – ale co mě na tom překvapilo, že ty její pasáže týkající se ekonomiky, ekonomického vývoj, které jste hádám formuloval vy, jsou dodneška velice přínosné. Protože nikdo se nezabýval do důsledku těmi aspekty hospodářského vývoje během krizí – roku 1961, hospodářské krize začátku šedesátých let. Vy už jste už tehdy vnímal tyhle ekonomické aspekty obrany nebo ...?

VM: ... ale ano. Jakmile jsem se zbavil té nutnosti věnovat se dějinám KSČ, což mě nikdy zvlášť ... ale ani československé dějiny mě nikdy nijak zvlášť ... i když jsem z toho skládal všechny zkoušky. Já jsem měl vždycky tu tendenci – a to už v té první práci, co jsem dělal, moje první větší práce byla „Poválečná rekonverzní krize ve Spojených státech a v západní Evropě“, po roce 1918. Pokusil jsem se naznačit mechanismus té krize a odlišnost od té druhé, potom po roce 1928. Takže já jsem tu ekonomii dělal pořád, paralelně. A tady jsem měl obrovskou výhodu v tom, že tam jakoukoli literaturu, kterou jsme si řekli, že potřebujeme ze Západu, jsme dostali. Takže vlastně ty různé varianty ekonomických dějin dvacátého století k nám doléhaly takřka tak rychle, jak byly vydány. A já jsem se o tyhle věci snažil starat, dodneška tedy spíš ta ekonomie je můj obor, globalizace a ekonomické vztahy.

Ale to armáda v té době nemohla vůbec potřebovat, protože tam se otázky víceméně dotýkaly jen jako požadavek vůči ekonomice národa nebo bloku. Ty důsledky toho pro společnost se minimalizovaly. „Na Západě udělali tohle, mají takový a takový typ tanku, mají takovou a takovou profesionální strukturu, tak ji musíme my udělat taky, abychom měli určitou převahu alespoň v těch klasických zbraních.“ Takže to bylo jediné téma té takzvané vojenské ekonomiky. A v Rusku to nebylo o nic lepší, pokud jsem měl možnost, v té krátké době, co jsem měl kontakty a mohl jsem si přečíst na generálním štábu. „My chceme toto a toto a vy nám to dejte a poradte si s tím. Jestli bude někde nedostatek masa, potravin nebo já nevím obilí, to nás nezajímá.“

KS: Zajímavé je, že jedna z nejtálejších funkcí byla funkce náčelníka Vojenskohospodářské správy Státního plánovacího úřadu, kdy generál Dvořák byl snad od začátku padesátých let ...

VM: Ten do toho taky viděl, jenže ten nikdy nic neřekl.

KS: To dělá dál, k mému velkému zármutku.

V době, kdy jste pracoval na teoretických aspektech těch operačních otázek (to, o čem jsme tady mluvili – první, druhý sled a souvislosti se zbraněmi hromadného ničení), měl jste tehdy přístup k operačnímu plánování?

VM: Neměl, neměl. To všechno jsme měli přes Řeháka. Řehák byl vlastně takový exponent náš v generálním štábu a vždycky jsme to zdůvodnili – a už Machač to zdůvodnil přede mnou – že jestliže chceme vytvořit nějakou koncepci armády, tak to něco stojí a v tom případě musíme mít určitý přehled o tom, co to operační umění a strategie a koncepce vůbec obnáší. Ale on zase byl neobyčejně inteligentní člověk. Ty důsledky viděl jako první. To byl první člověk, který uměl s počítači – tehdy takové počítače ještě nebyly samozřejmě – a matematické modely uměl udělat velmi dobře.

My jsme si zase na druhou stranu zneprátelili značnou část těch politických pracovníků tím, že my jsme chtěli tu akademii přetvořit v jakousi takovou akademii společenských věd. My jsme původně měli vychovávat politruky, ale my jsme řekli, že musí mít politologické vzdělání, musím mít sociologické a psychologické vzdělání a to na úrovni takového slušného univerzitního kurzu. No a to byly ovšem dost značné požadavky na lidi, které nám tam posílali, a byla dost velká nespokojenost potom, když jsme tlačili náročnějšími zkouškami, tak jsme dostávali různé pokyny, že to není možné takhle je přetěžovat a že to nejdůležitější je praxe. Takže my jsme tam taky měli velké napětí, ale přesto bych řekl, že ta akademie například v tom období, kdy se jednalo ... Na konci toho, před lednovým plénem, kdy Novotnému přece jenom bleskla hlavou myšlenka, že by to nějakým způsobem mohl vojensky, nějakým takovým pučem všechno zabetonovat, tak u nás sondovali, Šejna u nás sondoval, jestli by akademie šla se

samopaly do Prahy. Tak ho vyhnali posluchači – on to zkoušel velmi rafinovaně, u posluchačů, u velitelů, dokonce se pokoušel zajít i za Řehákem a jeho přesvědčit, ale to ho vyhnali všichni.

KS: Já si uvědomuji ten rozpor, který se týká politického aparátu. Řada lidí dodneška pod tím pojmem „politruk“ si představí právě Šejnu, protože to je takový typus politického důstojníka, který snad prodělal jen politické učiliště – Komorní Hrádek nebo něco takového – a potom rychle dělal politickou kariéru, kdežto vy tady mluvíte o „politickém vzdělání“ ve smyslu vzdělání humanitního, společenskovedního. Jak byl tehdy vlastně politický aparát během šedesátých let nastaven? Myslím ten mechanismus – kdo tam měl hlavní slovo? Hlavní politická správa, nebo to VIII. oddělení ... ?

VM: No ... já bych řekl, že Prchlík ten politický aparát měl v rukou. On byl dostatečně dlouho ve funkci, byl to kultivovaný člověk a výborný taktik. Často jsme spolu mluvili – pochopitelně po té důtce, kterou jsem dostal, a pak když se rozhodovalo, jestli mě vyhodí z armády, nebo ne, tak on to ... on byl z těch, kteří říkali, že přece jenom by to byla škoda, že vlastně jsem tam jediný, kdo tam má doktorát věd. Čili mě do určité míry zachránil a často mně naznačoval, že všechno má svůj čas ... Ptal se mě dokonce, jak se dívám na Novotného a jak se ostatní díváme na Novotného a – tehdy se předpokládalo, že Černík bude tím tajemníkem – a jaký je náš vztah k Černíkovi a ... Kádroval jednotlivé lidi na té akademii, tam se dostal do kontaktu s Bizíkem, který byl potom jeho dá se říct pravá ruka ve všech těch věcech. Takže já bych řekl, že ten nám umožnil, abychom tu změnu koncepce akademie dali na papír a prodiskutovali už s ním předem. A on s tím souhlasil, on chápal, že bude se asi vzdělanost branců zvyšovat, že tam bude větší a větší množství vysokoškoláků, že se s nimi taky nedá zacházet jako s normálními vojáky a že jistá podoba diskuse je nutná už v těch otázkách sociálních a toho napětí, které je v každém vojenské kolektivu. A že k tomu musí být lidé dost erudovaní, aby měli autoritu, přirozenou, ne z hlediska toho, co mají na rameni, ale z hlediska toho, co říkají, co jsou schopni vysvětlit. Tak to podporoval a hlavně nám umožnil, co z té akademie udělalo instituci se značnou autoritou – že jsme brali lidi z vysokých škol. Protože když někde na filozofické fakultě, na právnické nebo i na ekonomické byl někdo, kdo nemohl ... měl docenturu, ale nemohl být šéfem katedry, tak jsme ho vzali. Protože tehdy byly platy určitě – už je to hrozně dlouho – v armádě podstatně vyšší, až dvojnásobné, než byly v civilu. Tak ti rádi šli. Tu uniformu tam ani nosit nemuseli, to jenom při těch přednáškách. Čili jsme to do značné míry zcivilizovali, a tím jsme taky navázali kontakty s vědeckými ústavy akademie věd, s jednotlivými školami. Ten kolektiv potom rozehnali, takže nezbylo vůbec nic.

KS: Bizík na to taky v rozhovoru, který pořídila ta komise, vzpomínal – na to, jak postupně se snažil v letech normalizace hledat nějaké uplatnění a kam se jednotlivé skupiny lidí vydaly. Já se ještě vrátím k Prchlíkovi – v tom rozhovoru¹ vy jste tenkrát říkal, že se vás ptal na vaše názory na jednotlivé vedoucí představitele už v roce 1966. Nevím, jestli to není nějaký informační šum, ale už tehdy?

VM: Já to nedovedu přesně identifikovat. My jsme se vždycky sešli při nějaké příležitosti – on k nám přijel nebo si mě pozval s tím, že je taková a taková stížnost, na mě nebo na někoho, že jsme někde něco řekli. Ale to bylo tak od šestašedesátého až do osmašedesátého, řekl bych.

KS: Vy jste ho popsal slovy „výborný taktik“, ale mě do toho pořád nezapadá ta tisková konference, po které musel potom odejít, i se souhlasem Dubčeka. Tu otázku bych chtěl formulovat obecněji – neměl jste dojem, že ten reformní proud v tuhle chvíli až příliš řekl bych „zatlačil na pilu“? Že ten postoj vůči Sovětům nebyl taktický? Čistě pragmaticky řečeno.

VM: Já jsem tady to poslední období nebyl, já jsem byl v Itálii, takže nemůžu ... Ono se v té době zdálo jasným, že ta vojska jsou kolem nás a že se zatím shromáždila z důvodů nějakých manévrů, které ani nikdo pořádně nevysvětlil, které ani neodpovídaly těm strategickým formám a způsobům vedení operací, pokud jsme o nich věděli. Tak bylo jasné – kvůli útoku na

¹ Přepis rozhovoru s Dr. Milanem Ždímalem a Ing. Vojtěchem Menclem dne 26. února 1991. Archiv ÚSD AV ČR, sbírka komise vlády, fond rozhovory, R126, str. 5.

Československo. Pak už tady stála otázka, jestli tomu lze nějakým způsobem zabránit. A co v tom bude dělat armáda, jestli dostane ten úkol. Vojáci jsou vždycky ve složité situaci, protože nevědí, jak to politické vedení rozhodne. Kdyby politické vedení řeklo – a Dubček toho ovšem schopen nebyl a myslím, že by to nebylo ani možné, strategicky bylo Československo neuhájitelné – ale kdyby se k tomu rozhodl, tak ti vojáci to museli zabezpečit a museli počítat s tím, že ... že ta armáda se vnitřně nerozломí, že to bude ochotna dělat. I na ty parametry musel Prchlík počítat, ovšem asi jako jediný, protože jinak ... Džúr – on byl všechno dobré, byl vlastenec, dubčekovec a všechno – ale ten by se proti sovětské armádě nikdy nepostavil. A už i proto, že viděl, jak by to dopadlo. Vitanovský, ten od toho dával ruce pryč, protože viděl, že to je vojensky neuskutečnitelné, taková věc. Ono to ani nebylo uskutečnitelné proto, že tam pořád seděl ten Jamščikov a o každé rotě, která se pohnula, věděl všechno. To by znamenalo totální redислоkaci armády a to by trvalo půl roku. Prostě to bylo mimo možnosti.

Takže na tu vaši otázku, jestli Prchlík se „ukalupil“, tak bych řekl, že asi věděl, že už to tak skončí a že on je neudržitelný pro Sověty – to bylo jasné – a že ani Dubček ho dlouho držet nebude. Takže řekl to, co si myslel, to je myslím správné.

KS: Hlavně to překvapuje u něj, protože on byl od myslím už druhé poloviny padesátých let náčelníkem Hlavní politické správy, takže vlastně o to víc to museli Sověti vnímat ... když to byl člověk, kterého osobně znali.

Znali vy jste nějak tu polskou zkušenost? Poláci v roce 1956 – je to spojené se jménem jejich generála Drzewieckého – se pokusili o něco podobného: vybudovat určitou pozici vůči Sovětům, navrhnout určitou reformu. A samozřejmě taky se jim to nepovedlo a skončilo to špatně.

VM: To my jsme věděli, my jsme tam byli jednou – to bylo v ... padesátém osmém roce jsme tam byli na politické akademii, s delegací. A tam jsme měli oficiální rozhovory, kde nám všechno tohle popsali, ta jejich stanoviska, pokusy a ... Oni nějak si uvědomili, že ta naše akademie má velmi blízko k jejich – co do způsobu a perspektiv rozvoje a takového toho reformistického hnutí.

KS: Už vás nebudu dlouho zdržovat. Jen jak jsem naznačoval, bych se vás zeptal na ten politický aparát. Zajímavé je, málokdy se to uvádí, že v rámci čistky na začátku normalizace je politický aparát, politická část armády tou nejpostiženější ...

VM: Ano.

KS: ... i ve srovnání s těmi hodně exponovanými částmi, jako jsou operátoři, zpravodajci a tak dál. Jak si tohle může člověk vysvětlit?

VM: Já bych měl dvě příčiny. Tak za prvé ten nábor do politického aparátu byl jednorázový, tak někdy mezi rokem 1950 – 1952. Čili to byli většinou lidi, kteří neměli ani maturitu, ani nic, ale vyvinul se na ně značný tlak, a když oni se potom dostali k nám, do akademie, tak si uvědomili [druhá strana kazety] – taky stáli před těmi vojáky, uvědomovali si to napětí, které tam je, s tou rostoucí vzdělaností. Oni potom studovali velmi intenzivně – zejména ti, kteří byli potom po roce 1956 – i v té akademii samotné, tak už dostali takovou indoktrinaci, která byla dosti reformistická. Takže oni hájili své stanovisko a nechali se často vyhodit, i když věděli, že to pro ně bude osobní katastrofa. Tam bylo velmi mnoho skutečně statečných lidí.

A druhá příčina byla v tom, že oni skutečně si uvědomovali ten poručnický způsob, kterým s nimi zacházeli Sověti, při každé příležitosti. A ten rok 1968 pro ně znamenal vysvobození a vlastně návrat k československé armádě. Oni tu armádu od této chvíle chápali jako československou. Ti by byli schopni skutečně i organizovat nějaký takový odpor, bodový, proti invazi, kdyby to dostali jako úkol. Někteří – vždycky v každém kolektivu je ta sféra těch lepších, čestnějších, a pak jsou ti kariéristi, kteří zase je vyhazovali potom.

KS: Ještě taková otázka, která jde za rámec šedesátých, sedmdesátých let – Vojenská obroda. Mohl byste nějak popsat, jak se v rámci disentu, v rámci Obrody vytvořila tahle specifická skupina?

VM: Jo, tak to byl v podstatě klub těch rehabilitovaných, teď to má ještě pokračování v takovém podobném spolku, myslím, že se to „obroda“ už nejmenuje, ale klub rehabilitovaných.

KS: Já jsem mluvil s generálem Procházkou ... A vy jste byl v téhle Vojenské obrodě už v době osmdesátých let?

VM: No, ono to vzniklo vlastně v té Obrodě samotné. Obroda to byla taková organizace reformních komunistů, vyloučených, která se vytvořila už v roce 1988, zhruba kolem těch výročí a akcí a pak se ustavila jako taková skupina, která soudila, že Gorbačov asi provede nějaký velký obrat. Jednak měla kontakty s tím okruhem kolem Gorbačova, jednak se snažila nějakým způsobem připravovat instituční konflikt uvnitř KSČ. Částečně to bylo naivní, ale částečně to bylo účinné, protože jak ukazují některé ty průzkumy, které jsme našli, naše komise, v archívu ÚV KSČ, tak tam bylo asi čtyřicet procent členů pro to, aby ... že ten otevřený dopis, který napsala Obroda členům KSČ, že je správný. Pak to vstoupilo do sociální demokracie z větší části. Tam byl Bizík, který současně s těmi dalšími, kteří dneska ten spolek vedou, ty rehabilitace v praxi podporoval a organizoval.

KS: Takže jestli to chápu správně, tak ta Vojenská obroda usilovala primárně o tu rehabilitaci. Tam ještě v té době nebyly nějak otázky třeba vojenské doktríny ...

VM: Já myslím, že ti lidé byli od toho už tak daleko – protože vesměs byli vyloučeni – takže nějaký kontakt s tím vojenským myšlením a představou armády ... Tam jediný z nich, kdo jako měl tu možnost se tím zabývat, to byl Rašek, ten byl za Dobrovského náměstkem ministra ministra.

KS: Další otázky už asi nevymyslím. Děkuji Vám za rozhovor, pane profesore.

VM: Není zač.